

ahogy így nagy általánosságban Gertrude Stein sem tudott. S gyanítom, hogy nem csak ketten vagyunk/voltunk a világon, akiknek ez nem akar sikerülni.

S ehhez kapcsolódik az utolsó kérdés, amelynek kapcsán vitakoznék Kutszegi Csabával. Ha elfogadjuk Csáki Judittól: „...a kritikának – szemben például a tudománnyal – némileg korlátozottabb a szabadsága, mert dolga van, amit el kell végeznie”, akkor kérdezzük meg világosan: mi a kritika dolga? Dolga-e a kritikának a „ma emberét” hibáztatni azért, amilyen? Egyáltalán hibáztatható-e „a ma embere” azért, amilyen, avagy milyensége nem más, mint – egyébként általa is teljesen öntudatlanul befolyásolt – körülményei változására önnön természete szerint adott spontán

válasza? Dolga-e a kritikának a koreográfust azért hibáztatni, mert olyannak láttatja a „ma emberét”, amilyen? Megváltható-e a mai ember oly módon, hogy bűneit az ő láttatóján kéri számon? Követheti-e a ma koreográfusa Jézus személyes és egyben isteni példáját? Bűn-e, ha a koreográfus nem az emberek egyéni életének tartalmi kitöltésére vállalkozik, hanem beéri azzal, hogy igyekszik életünk tőle telhetően minél hitelesebb láttelejét adni? Bűn-e az abszurdítás eszközeit is használni egy olyan világban, amelynek nyers abszurditása játszi könnyedséggel halad meg bármiféle mesterséges, „kimódolt” abszurditást?

1 Claude Debussy: „Croche úr a műkedvelők réme”, Zeneműkiadó Vállalat, 1959.

KUTSZEGI CSABA

Reflexiók a reflexióra

■ VÁLASZ CSABAI ATTILÁNAK ■

A történet nem példa nélküli: a befogadó mást vagy kevesebbet észlelt a műben, mint amit vagy amennyit a szerző belegendolt és megjeleníteni akart, a szerző pedig jóval több negatívumot olvasott ki a befogadó írta recenzióból, mint amennyi abban valójában benne volt. Csabai Attila, a szerző – a maga részéről jogosan – megbántódott. Jogosan, mert Csabai olyan szerző, aki komolyan veszi a hivatását, körültekintő, aprólékos műgonddal, magát nem kímélve, keményen küzd a művészi célért, és nem híve a felszínes, könnyű megoldásoknak. Kritikámat olvasva úgy vélte, ledorongolták, igazságtalanul megtámadták. Nem lenne jó, ha minden ilyen eset nyilvános vitát szülne, de most azt gondolom, Csabai Attila jól tette, hogy klaviatúrát ragadott. Így talán gyorsabban tisztázható lesz néhány félreértés, és talán mindkét fél számára mutatkozik majd levonható tanulság.

A kritikámban olvasható, a művel kapcsolatos megfigyeléseimet, feltevéseimet és megállapításaimat változatlanul fenntartom. Nem azért, mintha a megkérdőjelezhetetlen igazság egyedüli birtokosa volnék, és kinyilatkoztatás után reklamációt nem fogadok el, hanem azért, mert amit leírtam, alaposan meggondoltam, és a szerzői reflexió utáni újraolvasáskor sem találtam úgy, hogy revideálnom kellene nézeteimet. Pedig vájkáltam önmagamban és az emlékeimben. Ugyanis engem is bántott Csabai Attila írása, nem ugyanúgy, ahogyan az enyém őt: engem nem megbántott, csak bántott. Több ok miatt, és nem elsősorban személyes, rám vonatkozó okokból.

Az bántott (és bánt) a legjobban, hogy szándékom ellenére sebeket ejtettem. Most nagyon úgy tetszik: lehetetlen meggyőzőnöm Csabai Attilát arról, hogy nincsen és nem is volt bennem ártó szándék. A megbántottság a szerzőben már elindított egy folyamatot, amelyben megtámadottként védekezik, szövetségeket keres, és szekértábort épít, valamint – elismerem: kulturáltan, jó stílusban, személyeskedéstől mentesen – visszatámad. Az ellentámadás jóval kevésbé bánt, természetesnek veszem. De miatta is döntöttem úgy, hogy igent mondok a főszerkesztői felkérésre, és reflektálok a reflexióra.

Vágyunk a közepébe! Kritikámnak van egy olyan bekezdése (az első, a dőlt betűs), amelyet, ha most (Csabai Attila írásának isme-

retében) írnám a recenziót, nem írnék meg ugyanúgy. Ez az a bizonyos idézet, amelyben Gertrude Stein nevét Csabai Attilára cseréltem. Az utána következő bekezdést így kezdtem: „Remélem, nem bántódik meg a fiatal, tehetséges koreográfus a gonoszkodás miatt.” Ez egyrészt azt jelenti, tisztában voltam azzal, hogy az írói fogás segítségével gyorsan és határozottan megfogalmazott véleményem bántó lehet, másrészt tényleg reméltem, hogy – félve írom le – a kicsit játékosnak is szánt irónia és a későbbi tompítás a gyilkos fegyvernek is vélhető szavak élet elveszi. Csabai Attila írásának elolvasása óta tudom, ebben nagyot tévedtem. A tanulmányt levontam, el is raktározom: nem szabad egy frappánsnak tetsző írói fogásért máson mély sebet ejteni. Azt azonban hangsúlyoznom kell: az idézet nem pusztán azzal kellett magát, hogy szórakoztató grafomán játszadozást ígért. Alkalmazása két dolog megoldására kínált gyors lehetőséget: általa utalni tudtam a *Cybergésákra*, amellyel a gondolatmenetemet indítani akartam, és világossá tudtam tenni az írás elején a darab egészére vonatkozó összefoglaló véleményemet. Azt tudniillik, hogy – meglátásom szerint – a *Verziók* darabbéli történéseit, folyamatait nem új mondanivaló kényszerítette ki, hanem egyfajta soha nem voltat kereső spekuláció.

Újabb kérdések sora merülhet fel ezek után. Vajon mi bántja igazán Csabai Attilát? Az, hogy ilyen – az ő jelzőjét használva: burleszkszerű – hatással operáltam, vagy az, hogy művéről határozottan megfogalmaztam a (negatív) véleményemet (is)? Utalva a folyóiratban zajló vitára: van-e jogom kritikai írásban nyilvánosságra hozni egyéni meglátásaimat? Csak a Sándor L. István elvárta tudományos igényességgel szabad vagy lehet a Csáki Judit megengette, impressziók alapján megfogalmazott egyéni vélemények publikálásával is kritikát írni? Melyik a korrektebb: ha a kritikus úgy ír, mintha mondana is valamit meg nem is, ha véleményének egyértelmű megfogalmazását mindig csak kerülgeti, mint macska a forró kását, vagy ha leírja és vállalja az ítéletét? Kell-e használni mindegyik véleménymegfogalmazásnál a „szerintem”, „talán”, „úgy érzem”, „az én meglátásom szerint” stb. kitételeket?

Nem hiszem, hogy e kérdésekre bárki képes lenne olyan választ adni, amelyek révén szaktársaival és az érintett alkotókkal

és előadókkal konszenzusra juthatna. Engem most leginkább az érdekel, hogy Csabai Attilának a vélt bántás fáj-e jobban vagy a negatív vélemény. Ha az előbbi, akkor latba vetnék mindent, hogy kiengeszteljem és megkövessem, ha az utóbbi – annak kiváltó okán nem tudok változtatni.

Csabai Attila írása izgalmas dokumentum, gondolatgazdag, értelem és érzelem jellemzi. Talán ezért nehéz kihámozni belőle, hogy a vélt ártó szándék vagy a bíráló észrevételek miatt haragzik-e jobban. Mindenesetre racionálisan elemzi írásom egyes megállapításait, de téves következtetéseket von le, nem létező, nem leírt dolgokat olvas ki a dolgozatomból, valótlan megállapításokra jut, majd azokra épít gondolatmeneteket. Érződik, hogy emóciók irányítják gondolatait. Ez teljesen érthető. Ha a helyében lennék, talán ugyanez történe velem is. Ettől függetlenül valótlan következtetéseit meg kell cáfolnom, jogos észrevételeire meg kell próbálnom magyarázattal reagálni.

Csabai Attila írásában – amiért „a közelében álltak”, és a „pörcölycsapások szele” őket is megérintette – megköveti az alábbiakat: Gertrude Steint „haló poraiban”, Frenák Pált, Horváth Csabát, a Dream Team és az Artus Stúdió munkatársait, valamint „a ma emberét, aki nem követi az ókori Arkhimédész tanítását, s ezért legalább olyan szigorú megrovásban részesül”, mint ő maga. Azt gondolom, a kritikám miatt a felsoroltakat sem Csabai Attilának, sem nekem nem kell megkövetnem. Vegyük sorban! Gertrude Steintről semmit sem írtam, a véleményt róla (amit csereszabotoltam Csabai Attilára) Kristó Nagy István fogalmazta meg. Szerintem neki sem kell megkövetnie Gertrude Steint, de ha Csabai Attila következetes, akkor Kristó Nagy véleménye miatt már régebben megköveti Gertrude Steint haló poraiban. A többiekkel kapcsolatban az a legkorrektebb eljárás, ha a kritikámban található összes megjelenésüket kigyűjtöm ide:

„A KompMánia a *Verziókkal* hasonló irányba lépett, mint a Közép-Európa Táncszínház az *Etnával*, de Csabai Attilára – feltételezésem szerint – közvetlenebbül hatott a Compagnie Pal Frenak *Káosz – Carmen 7x* című előadása. Utánzásról, ötletlopásról nincs szó, Csabai új darabjában is összetéveszthetetlenül egyéni. (...) Frenák Pál és Csabai Attila (említett darabokbéli) hősei kifutóvilágban élnek, moráljuk (neo)állatias: életük zsákmányszerzésről és fajfenntartásról szól. A három darabot (ebből a szempontból idetartozik Horváth Csaba *Etnája*) emellett folyamatos káoszfilozófiai utalásaik is összekötik. (...) 2002 őszén a *Verziók* mellett még két táncszínházi bemutató helyezkedett káoszfilozófiai alapokra: az *ErosThanatos* (DreamTeam) és az *Osiris tudósítások* (Artus Stúdió). (Látványmegoldásaiban, térkezelésében mindkettő megmaradt a már hagyományosnak mondható modern táncszínházi közegben; ebben különböznek az említett három műtől, egymástól meg abban, hogy az *Osiris tudósítások* jóval mélyértelműbb, »faj súlyosabb«, érdekesebb és jobban sikerült produkció.)”

Ennyiszter és így említettem írásomban a megnevezetteket. Nem tudom felfogni, ezért miért kellene bárkinek megkövetni őket. Egyedül a DreamTeam csapata sértődhetne meg valamennyire, de ők sem azért, mert Csabai Attila „közelében álltak”, hanem mert nekem az övéknél jobban tetszett az Artus-produkció. Hogy az Artus Stúdió hogyan került a Csabai Attila felállította szekértáborba, az végtépp érthetetlen, hiszen róluk csak jót írtam. Egyetlen magyarázata lehet – leírásakor megint csak remélni tudom, hogy szókimondásommal nem bántom meg újra a *Verziók* koreográfusát –, mégpedig az, hogy a megtámadottság érzésében Csabai a háborús pszichózis állapotába került, belőlem igyekszik veszélyes ellenséget kreálni, és a „fenyegetettségben” akit csak lehet, meg akar nyerni szövetségeseinek. Szerintem nem kell senkinek sem háborús veszélyben érezni magát. Nem történt itt semmi tragikus, csak nem rajongok a *Verziókért*, és az írásomból ez kiderül. Nem hagyhatom szó nélkül a harcba szólított ma emberét. Tréfálkozhatnék azzal, hogy most, amikor hazánkban eltörölni készülnek a hadkötelezettségét, Csabai Attila olyan totális általános

mozgósítást hirdet meg, amelyre a történelemben ez idáig nem volt példa. Tehát az említett alkotók mellett ellensége vagyok a ma emberének is (gyereknek, asszonynak, öregnek, férfinak, fiatalnak). Mindezt miért? Ezért: „Úgy látszik, a ma embere nem követi az ókori Arkhimédész tanítását (»adatok egy szilárd pontot, és kiemelem sarkából a Földet«), hanem azért keres biztos pontot, hogy elkülönüljön, önmagába forduljon, meneküljön a valóság elől.” Csabai Attila ebből azt olvasta ki, hogy szigorú megrovásban részesítettem a ma emberét, mert nem követi az ókori... stb. Természetesen senkit nem róttam meg, azért különösen nem, mert nem követi Arkhimédészt. Ezt a mondatot – nem nehéz az írásomban észrevenni – Csabai Attila színpadi világának emberéről írtam. Csabai színpadi világa adekvát a korunkban megélhető belső világunkkal, tehát figurái – áttételesen – a valós életből származnak. Műve alapján azt gondolom, Csabai Attila is – hozzá hasonlóan – úgy látja, hogy a ma emberére gyakran jellemző az elkülönülés, a befelé fordulás, a menekülés a valóság elől. Lehet, hogy téves ez a feltételezésem, az viszont kizárt, hogy haragvás nélküli olvasatban az idézett mondat azt jelentheti, hogy írója a fenti jellemzők miatt megrovásban részesíti a ma emberét. A későbbiekben Csabai Attila még továbbmegy. Így kiált fel egy helyen: „Hogyan is követelhetnénk meg a modern kor emberétől (...), hogy Arkhimédész fix pontját keresgélje egyéni kis életében?” Ezek szerint a mondatomból az is kiolvasható, hogy a rovó után követelem, hogy mindenki keresgélje az életében Arkhimédész fix pontját. Csabai Attila később ezt írja: „Magam is a ma embere lévén, megrovás és eszmei oktatás helyett szeretettel és megértéssel próbálok közeledni »a ma emberéhez.«” Ez a háború ideológiai alapvetése, amelyből kiderül, hogy nemcsak a nézeteltérés miatt vagyok ellenség, hanem erkölcsileg is mélyen a jogos önvédelmet vívók alatt állok, mert én rovok, követek, eszmeileg kioktatok mindenkit, és akit megtámadtam, az viszont – velem ellentétben – szeretettel és megértéssel közeledik mindenkihez. Az egész gondolatkonstrukciónak az a szépséghibája, hogy valótlan. Csabai Attila képzeletében született. Én ilyesmit nem gondoltam, nem vettem papírra, csak súlyos ferdítésekkel lehet írásomból ilyen következtetésekre jutni. Csabai Attila reflexiójának az a legnagyobb baja, hogy megszólalásának morális indítéka az, hogy mindenkit meg akar védeni tőlem, és ez az egész írásmű értelmét meghatározó alapvetés teljesen téves feltételezéseken nyugszik.

Csabai gondolatépítményének tartópillérei jó anyagból készültek, de már felépülésük előtt összedőlnek, mert az alapozás nem történt megfelelően. Ez szinte kivétel nélkül jellemző Csabai mind egyik gondolatmenetére. Sok igaz dolgot is leír, de előbb mindig (helytelenül) megállapítja, hogy én azoknak az ellenkezőjét gondolom. Aztán logikusan felépíti a gondolat(lég)várat, amelynek toronycsúcsára egy rám nézve terhelő vagy erősen dehonosztáló kijelentést tűz fel díszül. A részletes vita ezáltal sematikus és unalmassá válik, mert ahelyett, hogy eltérő vélemények kapnának benne hangot, minden esetben azt kell bizonyítanom, hogy Csabai Attila helytelenül olvasta ki írásomból rám vonatkozó feltételezéseit. Állításainak tételes cáfolata illetlenül hosszúra nyújtaná reagálásomat. Ezért a továbbiakban csupán néhány kiragadott gondolatmenetre utalok, igyekezetem szerint röviden.

Mindenekelőtt érdemes néhány szót fordítani a táncmű címének helyes, pontos írására. Jogosan róhat fel a kritikusknak, hogy nem volt elég körültekintő, ha pontatlanul írta le a kritizált darab címét. Különösen súlyos a hiba, ha a mű címének helyes értelmezése nélkülözhetetlen a dekódoláshoz. A *Verziók* esetében – véleményem szerint – nincs erről szó. A kritika – Csabai Attila képzeletében élő – kisiklott expresszvonata egészen biztosan nincs kapcsolatban az elmaradt per-jellel. Csabai gondolata eleve téves: „ha ugyanis a cím így hangzik, *Verziók*, joggal kérhető rajtam számon a mondanivaló” – írja. A legfőbb baj megint az, hogy nem kértem rajta számon semmiféle mondanivalót. Kristó Nagy Istvánt idézve Csabai Attilához alakítottam azt a megállapítást, hogy az általa

létrehozott új módszereket nem az új mondanivaló kényszerítette ki, hanem... Ez nem a mondanivaló számonkérése, hanem annak megállapítása, hogy a darabban az új módszereket nem új mondanivaló kényszerítette ki, hanem... Csabai Attila ezt úgy állítja be, hogy én a modern táncszínházi alkotásoktól valamilyen, a *Jancsi és Juliska*-mesékre jellemző katartikus mondanivalót várok el. Erre még később visszatérek. A címmel kapcsolatos pontatlanságért elnézést kérek, de feltételezem (és több esetről tudok is), hogy nem egyedül én estem a félreértés bűnébe. És ez felveti a címadó (vagy a szórólapszerkesztő) felelősségét is. Jómagam egy havonta megjelenő színházi programmagazinnál értesültem a premierről (ott simán *Verzióknak* írták a címet), a Trafó szórólapiján pedig annyi, az inkriminált jelecskével teljesen megegyező, de más funkciójú tipografikus jel található, hogy nem tűnt fel a jel címbeli extra szerepe. Szerintem ha annyira fontos, jobban ki kellett volna emelni.

Tanulságos Csabai Attila káoszelmélettel kapcsolatos – írásomra vonatkozó – gondolatmenete is. „A (hang)Káosz nem győzte le a Rendet, hiszen a szereplők változatlanul teszik a dolgukat (felöltöznek), inkább csak megjelent, megmutatkozott mint a Rendet – térben, időben – folyamatosan megelőző és követő örök társ” – írtam le kritikámnak abban a részében, amelyben a darab folyamataról, történéseiről, látványról igyekeztem informálni az olvasót. Az idézett mondat arról szól (természetesen saját meglátásomban, rövid megfogalmazásban), hogy mi zajlott a színpadon. A világmindenség rendjét sugalló nyitó kép után érzékelhető volt egy kaotikus hangegyveleg, láthatóak voltak rendben felsorakozó és átöltöző szereplők. Csabai a mondatomból először azt olvassa ki, hogy szerintem az ő káosszal kapcsolatos elképzelései valamilyen „ősi, a Rend és Káosz dialektikus harcának és egységének feltételezésén alapulnak”. Majd írásában hosszas (de érdekes) káoszfilozófiai brillírozás következik, amelynek végén – finom csúsztatás segítségével – az derül ki, hogy mégsem én aposztrofáltam öt ősi káoszelméletek tulajdonosának, hanem én vallok maradi elveket a Káosznál: „jogos-e a kritikus részéről *ma* a Káoszt a Rend ellentétéként szimbolikusan felhasználni?” – kérdezi. Hogy jogos-e? – ezen még nem gondolkodtam. De nem is volt szándékomban mélyenszántó káoszfilozófiai elmélkedésbe bocsátkozni, úgy gondoltam, ezt sem a kritika műfaja és terjedelme, sem pedig a recenzéált darab nem igényli.

Nehéz ellenállnom egy újabb (kicsi) gonoszkodásnak. Csabai Attilának a polgárpukkasztás fogalmának használhatóságáról kifejtett elmélete engem tényleg valamilyen mechanikus XIX. századi gondolkodásmódra emlékeztet. Szerinte, ha Magyarországon nem volt és nincs is szociológiai értelemben vett erős polgári réteg, akkor nem is lehet polgárpukkasztásról beszélni. Nem akarok az ő hibájába esni, és írásába olyat belemagyarázni, amit nem írt le, de logikája szerint a jelenségre csak olyan fogalmakat lenne szabad használni, mint emberpukkasztás, nézőpukkasztás vagy átmenetközépreteg-pukkasztás. A polgárpukkasztás körülbelül a XIX. század második fele óta közismert művészettörténeti fogalom, aki érteni akarja, az tudományos igényű szociológiai kontroll nélkül is érti, milyen jelenségre utal. Mindenesetre érdekes kérdés az is, hogyan lehetne e fogalmat a kritikairás terminológiarendszerébe korrekten beilleszteni.

A mondanivaló kérdéséhez visszatérve Csabai Attila írásából idéznem kell egy hosszabb mondatot, amellyel kritikámat összefoglalóan jellemzi: „A menüett kötött lépéseihez hasonló koreográfia szerint jelenik meg írásában az emberiség romlása fölötti sirám és kesergés, a bűnös kötelező megrovása s a mocsárból általánosan kivezető út megmutatásának követelése.” Ezt a megállapítást már nem is alapok nélkül felépült gondolati konstrukcióhoz hasonlítanám, hanem inkább valamilyen szellemi horror-műben létrejövő gondolatmutánsához. Tehát már – állítólag – nem a cím félreértése miatt kérek számon a szerzőn mondanivalót, hanem mindenkit bűnösnek tartva követelem (minden kor-

társ alkotótól) a mocsárból kivezető út megmutatását. Csabai Attila – miért széptsük? – kialakítja, majd jellemzi a gondolkodásmódot, azután visszaküldi először az ókorba, aztán vagy kétszer a XIX. századba, végül – és most ez utóbbi idézetre célok – tulajdonképpen a szocialista realizmus sematikus, optimista darabvégeket előíró korszakába. Dolgozata végén olyan kérdéseket fogalmaz meg, amelyekre szerintem én a kritikámmal már megadtam a – negatív, rossz – válaszokat. Nagyon röviden válaszolok az utolsó bekezdésben megfogalmazott kérdésekre. Onnantól, hogy „Dolga-e a kritikának...” egészen az írás végéig hét kérdés olvasható. Mindegyikre *nem* a válaszom. Ezekben a kérdésekben – bár-hogy szeretné Csabai Attila az ellenkezőjét bebizonyítani – nincs vitám vele. És egészen biztos vagyok abban, hogy nagyon sok dologban eleve egyetértünk. Csak annyi történt, hogy engem nem tudott a *Verziók* megérinteni. Sőt nincs róla jó véleményem, és ezt megírtam. Nem ingerel vitára az sem, hogy egy másik szaklapban a *Verziókról* elismerő, méltató sorokat olvastam. (Sebestyén Rita: *A másik világ valósága – a világ másik valósága*, Ellenfény, 2003/1.) Nem vagyok álszent, amikor azt mondom, örülök neki. Azt gondolom, ez teljesen természetes jelenség. A negatív vélemény megfogalmazását nem kell személyes támadásnak, sértésnek felfogni. Elismerem, gyanússá válik az a kritika, amelyik kizárólag negatívumokat sorol. Az én tárgyalt írásomra ez sem igaz: a – véleményem szerinti – jó megoldásokat és sikerült motívumokat megdicsértem.

Mi is a legnagyobb baj ezzel az egész vitával? Szerintem az, hogy Csabai Attila érvelési módszerének az ellenséges székértáborokba való gyülekezés, az árkok kiasása, a védelmi falak felhúzása lehet a következménye. Én ennek az ellenkezőjét szeretném szolgálni. De ez nem jelentheti azt, hogy csak elismerő véleményt legyen szabad megírni, vagy bíráló megjegyzések előtt, közben, után többszörösen elnézést kelljen kérni, és mindig muszáj legyen hangsúlyozni, hogy saját, egyéni meglátásról van szó. Elképzelhető, hogy vannak olyanok, akik a kritikámból és fenti soraimból arra következtetnek, valamiért nem szeretem vagy nem becsülöm Csabai Attilát. A hozzászólásom végén fontosnak tartom (szerényen) kinyilvánítani: Csabai Attilát jó koreográfusnak, tehetséges színházteremtőnek tartom. A neve fémjelzte KompMánia a mai magyar táncszínház érdekes színtoltja, tevékenységük gazdagítja a kultúrát. A *Verziókkal* azonban – meglátásom szerint – veszélyes irányba mozdultak el. Ebben az írásban, csakúgy, mint a róluk szóló kritikámban, más társulatok műveit nem elemeztem, csupán utaltam létezésükre, de elismerem, hogy a *Verziókhoz* hasonló táncszínházi jelenségeket fenntartással kezeltem. Egyszerűen azért – ezt általánosságban fogalmazom meg, konkrét művekre nem utalva –, mert a látvány- és hangeffektusok felnagyítása, a szereplőszám növekedése és a „rugalmasan kezelhető” káoszfilozófiai eszmei alap mind a nézők, mind az alkotók figyelmét elvonhatja az aprólékos műgonddal készített, kevésbé látványos „csoomagolásban” létrehozott művészi értékekről, amelyeket egy nagy látványvolumenű táncszínházi előadás szövege sem nélkülözhet. Ezt a megfigyelést bizonyítani, a gondolatot (tudományosan?) kifejtetni persze csak más műfajú, hosszabb írás(ok)ban lehetne. Kockázatos, de vállalom azt a véleményemet is, hogy Csabai művei közül a *Kék, vörös* és a *Cyber gésák* – főleg az utóbbi – jobban sikerült alkotás. Kockázatos ezt vállalni, mert gyakran előfordul, hogy arra, aki nincs jó véleménnyel egy, még a modernnek között is modernebbnek számító alkotásról, hamar a retrográd maradiság vádját zúdítják. (Nem csak Csabai Attilára utalok.) Ez egy idő után oda vezethet, hogy többé sem írásban, sem beszédben nem lehet értelmesen szót váltani. Bár megértem az alkotóművészek érzékenységét, de ha nem szerénytelenség tőlem, valóban tisztelettel és megbecsüléssel arra biztatnám Csabai Attilát, hogy megbánottságát küzdje le, rossz kritika sohase szegje kedvét, és jelentkezzen minél előbb bátor, új művekkel.